تیۆری زانین لە ماتریالیزمی میژوویی کارڵ مارکسدا

دکتۆر حەمید عەزیز
کۆلێجی ئاداب – هەولێر

١- تیۆری زانین:

بەتایبەتی ئەوەندەی پەیوەندی بەزانستی کۆمەلایەتییەوە (سۆسیۆلۆجی) هەیەو ئەگەر ئەو رۆڵەی لە بەرچاو بگرێت کە لە ژیانی مرۆڤ و لە چوارچێوەی کۆمەڵ و لە جیهاندیدی ئابووری و سیاسی و کۆمەلایەتی و فەلسەفەی کارل مارکسدا دەیگێرێ، کە لە جیهاندیدی ئەم بیرمەندە بەبابەتی مەتریالیزمی مێژوویی ناوبراوە گۆڕانی سەرتاپاگیری بەسەردا هاتووە. ئەم گۆڕانە دەکرێ لەم سێ لایەنەدا لەبەرچاو بیگرێت:

یەکەم: سەرچاوەی زاینی و ئەو رۆڵەی لە پرۆسەی گۆڕان بەتایبەتی و لە پرۆسەی گۆڕانی کۆمەلایەتیدا بەگشتی دەیگێرێ.

دووەم: بەدیالێکتیك کردنی پرۆسەی زانین، بەکارهێنانی دیالێکتیك وەك میتۆدێکی رێکوپێکی لێکۆڵینەوە بۆ مشت و ماڵ کردنی و پوختەکردنی زانین کە لە خۆیدا پرۆسەیەکی ژیریی - گیانییەو لە ئۆرگانێکی ماددییەوە کەوتۆتەوە بەوەی لە چوارچێوە ئایدیالیستە نا زانستییەکەی دوور بخرێتەوە.

سێیەم: پەیوەندی زانین، کە خۆی بەشێکە لە هۆشیاریی کۆمەلایەتی، بەهۆکارو فاکتەری ئابوورییەوە، ئینجا پشت راستکردنەوەی پەیوەندی هەردووکیان بەگۆڕانی کۆمەلایەتییەوە.

لێکۆڵینەوەو تویژینەوەی کۆمەڵ و قانون و بنەماکانی پەرەسەندنیو چۆنێتی پەیبردن و زانینی ئەم یاسایانە، جیاوازیی نێوان یاسایەکانی ژیانی کۆمەلایەتی و یاساکانی سروشت، لێکدانەوەیەکی مەتریالیستی دیالەکتیکانەی دیاردەکانی ژیانی کۆمەلایەتی، پەیوەندی نێوان بوونی کۆمەلایەتی و هۆشیاریی کۆمەلایەتی، کامیان لەوی تریان دەکەوێتەوە، بایەخ و رۆڵ و گرنگی بەرهەمهێنانی ماددی شمەك و پێداویستیەکانی ژیان لە ژیانی مرۆڤدا، بیرو هزرە کۆمەلایەتییەکان لەچی و لەکوێوە دەکەونەوەو پەیدا دەبن و رۆڵی دام و دەزگاو دامەزراوەکانی سەرخانی

کۆمەڵ چییە و چۆنە؟ تا چ رادەیەك ئەم دەزگاو دامەزراوە جیاوازانە پەیوەندییان بەژێرخانی کۆمەڵەوە هەیە؟ مرۆڤ لە مێژووی پەرەسەندنی مێژوو کۆمەڵدا چ رۆڵێك دەگێڕێ؟! چۆن توێژو دەستە و چین و تێکۆشانی چینایەتی و دەزگای دەوڵەت پەیدا بوون؟ ئەمانە بەگشتی بابەتی مەتریالیزمی مێژوویی مارکس پێك دەهێنن کە لەم سەردەمانەدا زانستی کۆمەڵایەتی (سۆسیۆلۆجی) پێدەگوترێ.

٢- پرۆسەی دیالێکتیکی زانین:

زانین وەك تیۆرییەکی رێکوپێك و سەربەخۆ لەسەدەی هەڤدەهەم لەلایەن جۆن لۆك (١٦٧٢-١٧٠٤ز) دوا روخسارو ناوەرۆکی پێبڕاوە. بەلای لۆکەوە مێشك و دەروونی مرۆڤ لە لاپەڕەیەکی سپی دەچێ هیچیان لەسەر نەنووسراوە[1]، بەڵام تاقیکردنەوەی ژیانی رۆژانە ئەم لاپەڕە سپییە پڕ دەکاتەوەو شارەزایی زانین بەمرۆڤ دەبەخشێ. بێگومان لە وەڵامی پرسیارێکدا دەربارەی سەرچاوەکانی زانین، گەیشتۆتە ئەو ئەنجامەی کە هیچ جۆرە زانین و بۆچوون و چەمکێکی زگماکی لەمێشك و دەروون و ناخی مرۆڤدانین. زانین بابەتێکە تاقیکردنەوەو شارەزایی، جا شارەزایی Erfahruag ناوەکیی و دەروونی بێت یاخود شارەزایی دەرکی دەستبەری دەبێت و دابینی دەکات ئەم بۆچوونەی لۆك بەپێچەوانەی بیروڕای ئایدیالیست و لاهوتییەکانی دەزگا ئایینییەکانی مەسیحییەکان بووە کە بەلایانەوە سەرچاوەی تر هەیە کە لە دەرەوەی سنوری مێشك و توانای مرۆڤەو سەرچاوەی زانینی راستەقینەیە.

دیالێکتیك چ وەك وشەو چ وەك میتۆدو رێبازی توێژینەوەو لێکۆڵینەوەو پەرەسەندن، لەسەردەمی کۆنی یۆنانەوە، شەشە سەد ساڵ بەر لە دایك بوونی عیسا، بەکارهاتووە و سودی لێوەرگیراوە، بەڵام بەکارهێنان و سوود وەرگرتنەکە لە رادەو سنورێکدا بووە لەگەڵ باروودۆخ و هەلومەرجی پێشکەوتنی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەوسادا گونجاوە.

هیگڵ (١٧٧٠-١٨٣١ز) رابەری رێبازی ئایدیالیستی رەهای ئەڵمان لە چوارچێوەی فەلسەفە ئایدیالیستیە سەرتاپاگیرەکەیدا ئەوپەڕی سودی لە دیالێکتیك وەرگرتووە و گەیاندوویەتیە چڵەپۆپەی بەرەو پێش چوون و پەرەسەندنەکەی. دیالێکتیکی هیگل ئایدیالیستی بووەو میتۆدو رێبازی پەرەسەندنی بیری رەهاو گیان بووە.

ئەگەرچی لەلای هیگڵ دیالێکتیك پەیڕەوو میتۆدی پەرەسەندن بووە بەڵام لەبەرگێکی ماددیدابووەو وای بۆچووە کە بیروبۆچوونی خەڵك هۆشیاریی و بیری رەها کە ئەو (بەگیانی رەها) ناوی بردووە هێزی سەرەکی ئەم پەرەسەندن و بەرەو پێشچوونەیە. بیر خۆیشی پەرە دەستێنێ و بەرەو پێش دەچێ، لە یەکەم جاردا لەناوخۆدا گۆڕانی بەسەردادێت ئەمجار لە قۆناغێکی تری پەرەسەندنەکەیدا لە سروشتدا بەرجەستە دەبێت و بەم بەرجەستەبوون وزەو تواناو گیان بە بەر کۆی شت و دیاردەکاندا دەکات و لە قۆناخێکی دواتردا بیر دەبێتە مایەی دەرکەوتنی کۆمەڵی مرۆڤایەتی.

کەوابوو مێژووی کۆمەڵی مرۆڤایەتی، لە پرۆسەی زانین و پەی بردن بەو بیرە رەهایە بەولاوە نییە. یاساکانی دیالێکتیك، وەك هیگڵ بۆی چووە بنەماو هۆکاری پەرەسەندنی بیروگیانن و راستەوخۆ

پەیوەندیان بەپەرەسەندنی دیاردەو شتەکانی جیهانی ماددی دەورو بەرەوە نییە، بیر لە پەرەسەندنیدا شێوەو روخساری شت و دیاردەکانی پێدەبڕێ[٢] پەرەسەندنی دیالێکتیکی لە سروشت و مێژوودا واتە پەیوەندیی هۆیەکی گۆڕان لە قۆناغێکی نزمەوە بۆ قۆناغێکی بالاٌتر کە روخساری ناچاری سروشتی دەردەخات و بەشێوەیەکی نوێتر خۆی لە مرۆڤدا دەبینێتەوەو پەی پێدەبات، لەتیشکدانەوەو نواندنی بزوتنەوەی بیر بەولاوە نییە.

کێشەی سەرەکی جیهاندیدی ئایدیالیزمی ئەلمان بەگشتی و هی هیگڵ بەتایبەتی بریتی بووە لە کێشەی پەیوەندی نێوان ژیرو هەلکەوت (واقیع)، پەیوەندی نێوان خودو بابەت. هیگل لە بۆچوونە گشتگیرەکەیدا وەك بنەمایەکی نەگۆڕاو، ئەوەندی پەیوەندی بەسۆسیۆلۆجی زانینەوە هەیە گومانی لە راستەقینەیی و واقیعیەتی بوونی جیهانی دەوروبەر نەکردووەو سودی لە هێزی لە بن نەهاتووی ژیر کە (فیختە) پشت راستی کردۆتەوە، وەرگرتووە[٣] بۆیە بابەتی کێشەی دەولەت و سیاسەت و کۆمەڵ بەتەواوی بایەخیان پێدراوە.

هیگڵ وای داناوە کە تێکڕای جیهان، بەسروشتی و مێژوویی و گیانییەوە پرۆسەیەکی نەپساوەو بەردەوامی پەرەسەندنەو بەرەو پێش دەچێ و هەوڵی داوە پەیوەندی ناوەکیی ئەم بزاڤ و پەرەسەندنە بدۆزێتەوە.... لە مەیدانی زانیندا وای بۆچووە کە بیروبۆچوونی مرۆڤ و ئەوانەی لە مێشکی دان تیشك دانەوەی شت و پرۆسەی ریالیستی نین بەلکو بەپێچەوانەوە شتومەك و پەرەسەندنەکەیان تیشك دانەوەو بەرجەستەکردنی بیروگیانن.

ئەوی پەیوەندی بەمرۆڤ و کۆمەڵ و ژیانی کۆمەلاٌیەتیەوە هەیەو لەچوارچێوەی زانیندا دەکرێ سەرنجبدرێت ئەوەیە کە مرۆڤ سروشت ئاسا، جەوهەرو بوونەوەرێکی شارستانیی کولتور پەروەرە، لە توانایدا نییە لە ژیانیدا دەستبەرداری بەها جۆربەجۆرەکان و بیروبۆچوونی هەمە چەشن بێت. مرۆڤ وەك بوونەوەرو جەوهەرێکی کۆمەلاٌیەتی لەگەڵ ئەو کۆمەلٌەی تیایدا دەژی ناتوانێ خۆی لە هۆشیاریی خۆیەتی خۆی و ژیرو پێداویستییەکانی خۆی جیابکاتەوەو دەستبەرداریان بێ. کۆمەڵ لە خۆیدا، وەك پێکهاتەیەکی رێکوپێك و بەدیهێنەری جەوهەری کۆمەلاٌیەتی مرۆڤە لە جیهاندا، مرۆڤیش خۆی وەك تاکەکەس وەك خودێکی هەلکەوت و راستەقینە توانای بەدەستهێنانی زانینی هەیە کە بریتییە لە هۆشیاریی کۆمەلاٌیەتی بۆیە هەموو قانونە زانستی و بنەماو رێ و شوێنە کۆمەلاٌیەتییەکان و بگرە ئەو دەربڕین و چەمکە هەمەکییانەی دەربارەی کۆمەڵ دێنەکایەوەو دادەهێنرێن و بەکاردێن دەبێ توندوتۆڵ تیشکدانەوەی کاکلٌەو پوختەی ئەو هۆشیارییە کۆمەلاٌیەتییەی مرۆڤ بن و بەرەوانترین شێواز دەری ببڕن و بەرجەستەی بکەن.

مارکس وەك بلیمەتێکی سەدەی نۆزدەهەم، کە سەدەی چارەنووس و رەنگرێژە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، سودی لە کولتووره فره رەنگەکەی پێش خۆی و سەردەم وەرگرتووەو بەجۆرێکی پێشکەوتووتر دایڕشتۆتەوە.

بەپێچەوانەی هیگڵ و بیرمەندانی ترەوە مارکس رێبازی مەتریالیستی و میتۆدی دیالێکتیکی توندوتۆڵ بەیەکەوە گرێداوەو ئەو لایەنەی لێکەوتۆتەوە

کە بە مەتریالیزمی مێژوویی دادەنرێت و تیایدا بیروبۆچوونی مارکس وەك جیهاندیدێکی کۆمەڵایەتی دەربارەی بنیادی ئابووری کۆمەڵ، شیکردنەوەی ئایدیۆلۆجییانەی سەرخانی کۆمەڵ ، پەیوەندییەکەی بەبنەمای راستەقینەی کۆمەڵەوە کە بریتییە لە شێوازی بەرهەمهێنانی شتومەك و پەیوەندییە جۆربەجۆرە کۆمەڵایەتییەکان، سەرەڕای شۆڕشی کۆمەڵایەتی و شیکردنەوەی زانستییانەی دوارۆژی کۆمەڵی مرۆڤایەتی، بەتێروتەسەلیی شرۆڤەو باسکراون.

ئەم پرۆسەی دیالێکتیکە بەشێوەیەکی رێکوپێك بابەتی زانینی گرتۆتەوە. بەپێچەوانەی هێڵگەوە، لەلای مارکس زانین، بیروبۆچوون تیشك دانەوەی ژێرخانی کۆمەڵ و پەیوەندییە جۆربەجۆرەکانی ئابوری و کۆمەڵایەتییە لە مێشکی مرۆڤدا ئەمەیە مەبەستی مارکس کە وتویەتی (بوونی کۆمەڵایەتی هۆشیاریی کۆمەڵایەتی دیارو دەستنیشان دەکات)[٤]. بەلای مارکسەوە مرۆڤ، مرۆڤی راستەقینە، نەك گیانی رەهای هیگڵ داهێنەری بیروبۆچوونیەکانیەتی و ئەم داهێنانە توندوتۆڵ بەچالاکیی ماددی و رەوشی ئابووری و پەیوەندی بەرهەمهێنانی نێوان مرۆڤەوە بەندە، هۆشیاری کۆمەڵایەتیش بەهیچ جۆرێك لە بوونی کۆمەڵایەتی جیاناکرێتەوەو بوونی مرۆڤ بەگشتی لە پەرەسەندنی ژیانی ریالیستییەکەی بەملاوە نییە.

ئەگەر ئەم بیروبۆچوونانە پابەندی بنیادو پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و ئابووری بن و بوونی مرۆڤ مەرجی ماددی ئەم بوونە بێت، ئەوا چۆن مرۆڤ لە هەلومەرجە ماددیەکانی ژیان و بەرهەمهێنان جیاناکرێتەوە، بەهەمان پێودانگ، بیروبۆچوون دەزگاو دامەزراوە هزریی سیاسی و ئابووری و ئایدیۆلۆجی و هۆشیاریی لە ژێر خانی کۆمەڵ دانابڕدرێن، لێرەوە پرۆسەی دیالێکتیکی زانین دێتەکایەوە کەئەو زانینە لە مێشکی مرۆڤدا رێکوپێك دەبێت و شێوەو روخساری تیۆریی پێدەبڕێ و دەبێتە هێزێکی ماددی و جارێکی تر وەك گەڕانەوە بەرەو ئەو سەرچاوەی لێوەی هەڵقوڵاوە بەشداری دەکات لە گۆڕینی ئەو هەڵکەوت و واقیعەی لێوەی پەیدابووە. زانین و هۆشیاریی لە پەیوەندی کۆمەڵایەتی و بنیادی ئابوری کۆمەڵ دەکەوێتەوە، ئەو بینادەی بنەمایەکی راستەقینەیەو بنیادی ماف و سیاسی قانونی سەرخانی کۆمەڵی لێ پێکهاتووە، وەك وێنەیەکی رەوان و دروستی هۆشیاری کۆمەڵایەتیە. هۆشیاری کۆمەڵایەتی مرۆڤ بەروبوومی بوونی کۆمەڵایەتییەتییە. ئیتر هەر گۆڕانێك لە بوونی ئابووری و کۆمەڵایەتی مرۆڤدا رووبدات گۆڕانیش لە هۆش و بیروبۆچوونیاندا دێتەکایەوە. بەپێ رەوش و بارودۆخی نوێ، بیروهۆش و بۆچوونی کۆن لە ناودەچێ و نامێنێ، بیروهۆشی نوێ وگونجاو لەگەڵ بارو رەوشە نوێیەکە و دەردەکەون کە لە ئاستی پێداویستییە نوێیە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکاندا دەبن. سەرچاوەی هۆشیاری کۆمەڵایەتی و زانین، ژیانی ماددی - ئابووری کۆمەڵە. لێرەوە بەباوەڕی مارکس هەموو کاتێك و لە هەموو قۆناغێکدا هۆشیاریی و زانینی کۆمەڵایەتی روخسارو ناوەڕۆکی چینایەتی هەیە تێکڕای بیرو هۆشیاریی و بۆچوونی چینێکی دیاریکراو ئایدیۆلۆجی ئەو چینە دیاریکراوەیان لێ پێکدێت[٥]

٣- سروشتی کۆمەڵایەتی زانین:

لە جیهاندیدی مارکسدا کە ڕێبازی گشتگیری ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەلسەفیی، تیایدا تیشکی داوەتەوە چەند خاڵێك سەرنج بۆ لای خۆیان رادەکێشن گرنگترینیان ئەمانەن:

یەکەم: هۆکاری ئابووری، پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و بەرهەمهێنان و پەرەسەندنی مێژوو کۆمەڵیش، لەو ڕۆژەوە کە پەیدا بووە تا ئەمڕۆش لە مێژووی خەبات و تێکۆشانی نێو چینەکان بەولاوە شتێکی تر نییە[٦].

دووەم: زانین، هۆشیاری کۆمەڵایەتی تیشك دانەوەی بارودۆخی بوونی کۆمەڵایەتییە. بەڵام ئەم زانینە بەپرۆسەیەکی دیالێکتیکی جارێکی تر بۆ گۆڕینی بوونە کۆمەڵایەتییەکە بەکاردەهێنرێت.

سێیەم: سۆسیۆلۆجی: زانین لەلای مارکس کە توندوتۆڵ بەژیانی کۆمەڵەوە بەندە بابەتێکە لە بابەتی مەتریالیزمی مێژوویی، ئەم مەتریالیزمی مێژووییەش لەم سەردەمەدا بەسۆسیۆلۆجی (زانستی کۆمەڵایەتی) دادەنرێت و بریتییە لەم بەشە سەرەکیانە:

- بۆچوون و هەڵوێست دەربارەی سروشتی مرۆڤ.
- بۆچوون و هەڵوێست دەربارەی سروشتی کۆمەڵ.
- ڕەوت و پرۆسەی پەرەسەندن و ئەو بۆچوونەی دەربارەی پاشەڕۆژی کۆمەڵ هەیە[٧].
- پەیوەندی نێوان مرۆڤ و مرۆڤ، ئینجا پەیوەندی مرۆڤ بەکۆمەڵەوە.
- پرۆسەو ڕەوشی نامۆبوونی مرۆڤ لە کۆمەڵی فرە چیندا. واتە مرۆڤ لە قۆناخێکی دیاریکراوی پەرەسەندنی کۆمەڵداو بەهۆی پەرەسەندنی پەیوەندی و شێوازی بەرهەمهێنانی ئابووری دەبێت بەخودو Subjekt بابەتی Objekt مێژوو.

هەر لەسەردەمی یۆنانی کۆنەوە بەگشتی و لەلای ئەرستۆ (٣٢٢-٣٨٤ پ.ز) بەتایبەتی مرۆڤ وا پێناسەکراوە کە بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتیی خاوەن ژیرو ئاقڵە، توانای بیرکردنەوەو ئەنجامگیری هەیەو گیانی هەیە[٨] ئەرستۆ بەجۆرێك پێناسەی مرۆڤی کردووە کە لە ئاژەڵ و بونەوەری ترو زیندەوەر - جیای بکاتەوە و وەك بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی نیشانی بدات و لێکیبداتەوە بۆچی و چۆن خێزان و کۆمەڵ و دەوڵەت پەیدابوون و وای داناوە کە ژیریی مرۆڤ و هەبوونی زمان بوونەتە مایەی پەیدابوون و دەرکەوتنی ڕێ و شوێنی ژیانی ئاکارەکیی و پێکەوە ژیانی کۆمەڵایەتی و یاساو و دیسپلینی کۆمەڵایەتی...

بەپێچەوانەوە مارکس تارادەیەك ئەم لایەنەی پشتگوێ خستووە بەجۆرێك سەرنجی مرۆڤی داوەو بەشێوەیەك پێناسەی کردووە کە پتر لایەنی سیاسی و ئایدیۆلۆجی و ئابوری پشتراست بکاتەوە. بەپێی ئەو پێناسەیەی مارکس دەربارەی مرۆڤ کردوویەتی و ئەو ڕۆڵ و دەورەی پێبەخشیوە، کە مرۆڤ ئەو کەسەیە بوونەوەرە، بەرهەمهێنەرە، شتومەك و بەرهەمی ماددی و کەرەسە بەرهەم دێنێ، ئیتر ئاساییە کە مرۆڤ لە شێوازی بەرهەمهێنانی کەلوپەلی ماددیدا وەك هۆکارو فاکتەری سەرەکی ببینرێ و دابنرێت کە هەر بەهۆی ئەم ڕۆڵە دەستنیشانکراوەشەوە تایبەتمەندی و خەسڵەت و کارەکتەری کۆمەڵ دیارو دەستنیشان دەکرێت. ئەوەی مارکس بەسەرخانی ئیدیۆلۆجی کۆمەڵێکی دیاریکراوی داناوە، شێوازو شێوەی حوکمڕانی و دەوڵەت، دامو دەزگاکانی، سیاسەت، کولتور، فەلسەفە، بەهۆی شێوازی بەرهەمهێنان و ناکۆکی نێوان چینەکانیەوە کە لە

مەیدانی ئابوریدا دەردەکەون، دیارو دەستنیشان دەکرێن و رەنگ و سنوورو ناوەرۆك و روخساریان، دادەرێژرێ. ئەم ناکۆکییانە هۆکاری پەرەسەندن و گۆڕانی مێژووی کۆمەڵی مرۆڤن. ئەو بۆچوونەی مارکس پرۆسەی دیالێکتیکی ئایدیالیستی هیگڵ دێنێتەوە یاد[٩] کە بریتییە لە پرۆسەیەك، لە بیردا، دژەکان بەیەکتری هەڵدەپرژێن و لە ئەنجامدا دۆخێکی نوێ کە هەردووکیان بەیەکەوە کۆکردۆتەوە دێتەکایەوە، ئەم ناکۆکییەی دژەکان کە شێوەیەکی دیالێکتیکی هەیە بریتییە لە بەرەو پێشچوونی گیانی رەها. مارکس ئەم ناکۆکی و دژایەتییەی لە بیرو گیانی رەهاوە وەرگرتووە و خستیویەتە ناو پرۆسەی پەرەسەندنی ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆمەڵی مرۆڤ. ناکۆکییەکان بەبۆچوونی مارکس لە نێوان هێزەکانی بەرهەمهێنان و پەیوەندییەکانی بەرهەمهێناندا روودەدەن.

٤- زانین و چینە کۆمەڵایەتییەکان:

لە جیهاندیدی مارکسدا لە نێوان پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا (سیاسی و یاسایی و ئاکاریی ...)، پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی شتومەکی ماددی، پەیوەندی سەرەکیی و بەلایەکداخەرن، سەرجەمی ئەم پەیوەندییانەی بەرهەمهێنان، بنیادی ئابووریی کۆمەڵ و بنچینەکەی پێکدەهێنن[١٠] بە بۆچوونی ئەم بیرمەندە پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان، مێژوو کۆنترۆڵ دەکەن و بەرەو پێشی دەبەن. هەموو بیرو بۆچوونێك، هەموو ئیدیۆلۆجییەك، ئایینەکان، جیهانبینی و دیاردە کۆمەڵایەتییەکان، دامەزراوو ئۆرگانە سیاسییەکان، رێکخراوەکانی یاساو و ماف، سەرخانی ئیدیۆلۆجی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانن کە بەژێرخانی ماددی ناودەبرێن. لەم بۆچوونەوە ئەو ئەنجامە دەکەوێتەوە کە بەرهەمهێنان وەك پرۆسەی گۆڕینەوەو فرۆشتن و ئاڵوگۆڕکردن، بنەمای هەموو رژێمێکی کۆمەڵایەتی پێکدەهێنێ، کۆمەڵ وەك ئۆرگانێکی رێکوپێکی کۆمەڵایەتی، بەرهەمی هاوکاریی و کۆمەکی ناوکۆیی مرۆڤە، لە قۆناغ و پلەیەکی دیاریکراوی بەرهەم و ئاڵوگۆڕکردنی و بەکارهێنانی دەبێتە هۆی کەوتنەوەو پەیدابوونی رژێمی کۆمەڵایەتی و رێکخستنی خێزان و خانەوادەو تاقم و چینەکان کە ئەمانە هەموویان پێکەوە کۆمەڵی سیڤیل (مەدەنی)یان لێپێکدێت. هەروەها هەبوونی ئەم کۆمەڵە ناوبراوە دەبێتە هۆی پەیدابوونی رژێمی سیاسی و دەوڵەت. ئەم رژێمە سیاسییە لەلای خۆیەوە دەربڕینێکی ئەم کۆمەڵەیە. کەوابوو هێزەکانی بەرهەمهێنان بنەمای سەرەکی مێژوو کۆمەڵ و مرۆڤن و پەیوەندییە ماددییەکانی نێوانیان بنەمای هەموو پەیوەندییەکانی ژیانن.

ئەگەر مرۆڤ بەوردی سەرنجی بۆچوونەکانی مارکس بدات بەئاشکرا بۆی دەردەکەوێ کە زانین، هۆشیاری کۆمەڵایەتی و بگرە سیاسەتیش خۆی کراون بە پاشکۆی ئابووری. هەر بۆیە لەم ئابوورییەدا کلیلی کردنەوەی هەموو دەزگاکان کە کڵۆم بن دەدۆزرێتەوە. لە نامەیەکدا کە ١٥ی مارت ١٨٥٤ز بۆ پۆزییف فیدیمار ناردوویەتی بەجوانترین شێوە دەری بڕیوە کە

فاکتەری ئابووری، بەرهەمهێنانی کەرەسەی مـاددی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییـەکان ئـەو هۆکـارو فاکتەرەیە کە چاوەڕوانی ئەو هیواو ئاوات و ئامانجـەی لێدەکرێت کە بەدرێژایی مێـژوو، مرۆڤایـەتی خـەونی پێوە دیوە. ئاواتی کۆمەڵێکی بێ زوڵم و زۆرو جـەور، کۆمـــەڵی ئـــازادی و یەکـــسانی و دادپـــەروەریی کۆمەڵایەتی. مارکس وتویەتی: بوونی چـین وتوێـژ لـە کۆمەڵدا توند بەچەند قۆناغێکی مێژوویی دیاریکراوی پەرەسـەندنی بەرهەمـەوە بەنـدە. ئـەم بـوونی چـینە جیاوازانە کە مەڵبەندو سودو قازانجی ئابووری جیاوازە هەر بـەم پێیـە کەئایـدیۆلۆجی و ئامـانجی جیاوازیـان هەیە، دەبێتە مایەی بەرپابوونی خـەباتی چـینایەتی. ئـەم خـەباتی چـینایەتییە دوای پرۆسـەیەکی ئـاڵۆزو کێشەو بەرەیەکی زۆرو زەبەندەو کە پەنا دەبردرێتە بەر توندوتیژی بەشێوەو شێوازی جیـاوازەوە بەناچـارەکیی دیکتاتۆریی پرۆلیتاری لێدەکەوێتەوە ئـەم دیکتـاتۆری پرۆلیتارییـە کـە شـتێکی ناچـاریی و پێویـستە(11)، بارودۆخ و رەوشی چینایەتی کۆمەڵ خـستوویەتییەوەو دەبێتە مایەی پێنانە قۆناغێکی تـرەوە، قۆنـاخی لـە ناوبردنی هەموو چینەکان و دامەزراندنی کۆمەڵێك کە چین و توێژی دژ بەیەکتری تیادا نەبێت.

سەرچاوەکان

1- Storig hans Joachim, Kleine Weltgeschicher der Philosophie. Stuttgart 1961. S. 396 ff.

٢- اڤانا سييف, ڤـ, الفلسفة الماركسية، ترجمـة عزيـز سـباهي بغداد . ص٣٥.

3- Jonas, Friedrich, Geschichte der Soziologie, .Bd. I. Rowohlt 1976. S. 144. Ff

4- Pivcevic, Edo. Von husserl zu Sartre. List .Verlag Munchen 1972. S. 195ff

5- Theimer, Walter Der Marxism's. Berin .1950. S. 10ff

6- Marx und Engels, F\ Manifest der Kommunistischen Partei. In: Wreke Bd…, Dietz Verlag Berlin (Ost) 1968.

7- Israel, Joachim. Der Begriff Entfremdung. Hamburg 1985. S. 37 ff.

8- Capelle, Drof. Dr. Wilhelm, Die Griechische Philosophuie. Bd. II. Berlin 1977. S. 59 ff.

9- Pivcevis, E.\ Ebenda. S. 191. ff.

١٠- اڤاناسييف، ڤـ، المصدر نفسه ص٢٢٩.

١١- مـاركس – انجلس، مختـارات في اربعـة اجـزاء. ج ٤ز دار التقدم موسكو ص١٤٩.